

Куцевич М. П.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

**ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 201² КК УКРАЇНИ
«НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ
ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ
АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ»**

**PROBLEMS OF CRIMINAL LIABILITY UNDER ARTICLE 201² OF THE CRIMINAL
CODE OF UKRAINE «ILLEGAL USE FOR PROFIT OF HUMANITARIAN AID,
CHARITABLE DONATIONS OR FREE AID»**

У рамках цього наукового дослідження визнається актуальність і своєчасність доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК України) статтею 201² та обґрунтовується гостра необхідність швидкого вдосконалення цього засобу протидії «торгівлі гуманітарною допомогою» в чотирьох напрямках: – розширення змісту аналізованого правопорушення за допомогою виключення з його складу окремих криміноутворюючих ознак; – трансформація змісту нормативних конструкцій, вжитих в ч. 2 та ч. 3 ст. 201² КК України, які типові для норм Кодексу та відомі створенням проблем практичного застосування відповідних норм КК України, – усунення вад термінологічного апарату, використаного в ч. 1 ст. 201² КК України, – переміщення норми із заборону «торгівлі гуманітарною допомогою» до розділу XII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» оскільки безпосередній об'єкт аналізованого правопорушення охоплюється змістом родового об'єкту цієї групи правопорушень і не відповідає родовому об'єкту кримінальних правопорушень серед яких зараз розміщена ст. 201² – розділ VII Особливої частини «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності».

В статті обґрунтовано доводиться, що впровадження до КК України пропонувані автором змін приведе у відповідність зміст нещодавно створеної кримінально-правової заборони до ступеню суспільної небезпеки «торгівлі гуманітарною допомогою» як антисоціального явища, особливо небезпечного в період дії воєнного стану, та усуне прогалини в діючому правовому механізмі протидії «торгівлі гуманітарною допомогою» в рамках якого такого типу дії, в разі не досягнення ними «значного» розміру, а це в 2022 році 434 175 грн, не тягнуть не лише кримінальної, а й адміністративної відповідальності, тим самим фактично легалізуються.

Ключові слова: гуманітарна допомога, кримінальне правопорушення, ступінь суспільної небезпеки, воєнний стан.

Within the framework of this scientific research, the relevance and timeliness of supplementing the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – the CC of Ukraine) with Article 201² is recognized and substantiates the urgent need to quickly improve this means of combating “humanitarian aid trade” in four directions: – expanding the content of the analysed offense by excluding from its «corpus delicti» of certain criminal features; – transformation of the content of normative constructions existing in part 2 and part 3 of Article 201² of the CC of Ukraine, which are typical for the Code and known for creating problems of practical application of the relevant norms of the CC of Ukraine; – elimination of defects in the terminological apparatus used in part 1 of Article 201² of the CC of Ukraine; – moving the provision prohibiting “humanitarian aid trade” to Chapter XII of the Special Part of the CC of Ukraine “Criminal offenses against public order and morality” as the direct object of the analysed offense is covered by the generic object of this group object of criminal offenses and contradicts the generic object of criminal offenses among which is now placed Article 201² – Section VII of the Special Part of the CC of Ukraine “Criminal offenses in the sphere of economic activity”.

The article justifiably proves that the amendments to the CC of Ukraine proposed by the author will bring the content of the recently created criminal law prohibition in accordance to the degree of public danger of “humanitarian aid trade” as an antisocial phenomenon, especially dangerous during martial law, and eliminate gaps in the current legal mechanisms to combat “humanitarian aid trade” in which this type of action, if they do not reach a “significant” size, which is 434 175 UAH. in 2022, do not entail either criminal or administrative liability, thus actually legalized.

Key words: humanitarian aid, criminal offense, degree of public danger, martial law.

Без перебільшення вчасним і цілком виправданим рішенням законодавця було прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» від 24.03.2022 р. № 2155-IX[1], яким Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (далі – КК України) було доповнено статтею 201² «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» (для зручності посилання в тексті цієї статті надалі це кримінальне правопорушення будемо умовно називати «торгівля гуманітарною допомогою»).

Подібного типу дії є ганебними в будь-який час, але в умовах воєнного стану, здатні спричинити особливо небезпечні наслідки, тому їх криміналізація загалом заслуговує виключно позитивної оцінки. Разом з тим, детальний науковий аналіз диспозиції новостворених норм статті 201² КК України, дозволяє цілком виправдано виділити суттєві вади впровадженого законодавчого рішення і запропонувати способи їх усунення.

Варто зазначити, що через новизну статті 201² КК України вона ще не стала предметом наукового дослідження з боку вчених України, тому це дослідження є першим. Однак в рамках нашого дослідження будуть використані результати досліджень українських вчених проведені щодо інших кримінальних правопорушень, ознаки яких мають подібний зміст і вади застосування, зокрема наукові доробки: І.Б. Газдайка-Василишин, О.О. Дудорова, О. К. Маріна, В.О. Навроцького, І. Сен, О.Ю. Татарова, М.І. Хавронюка.

Аналіз складів кримінального правопорушення, передбачених в ст.201² КК України, з'ясування їх вад та визначення шляхів удосконалення цих кримінально-правових заборон з метою перетворення на ефективні правові інструменти протидії «торгівлі гуманітарною допомогою», насамперед, в умовах воєнного стану, вважаємо за доцільне провести орієнтуючись на загальноприйнятну структуру юридичного складу кримінального правопорушення.

Так, виходячи із загальноприйнятого розуміння поняття об'єкта кримінального правопорушення як певної цінності, яка охороняється законом про кримінальну відповідальність, цілком очевидно, що норма ст. 201² КК України, теж забезпечує правову охорону певної цінності. Зміст цієї цінності, дотримуючись ще одного загальноприйнятого в науці кримінального права підходу, лежить у рамках охоронюваної КК України сфери господарської діяльності, оскільки аналізована стаття розміщена в розділі VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України.

Імовірно вибір законодавця щодо місця аналізованого діяння в системі Особливої частини КК України був зроблений з огляду на те, що

переважно виявлені випадки продажу речей, які мали правовий статус гуманітарної допомоги відповідно до Закону України «Про гуманітарну допомогу», мали місце в системі роздрібно-торгівлі, яка здійснюється суб'єктами господарської діяльності. Звичайно цей підхід можна було би залишити поза увагою оскільки при загальній оцінці усієї Особливої частини КК України можна припустити, що місце знаходження норми не має вирішального впливу на ефективність її застосування.

Однак нагальна важливість цього кримінально-правового засобу і його дійсне призначення обумовлює необхідність перегляду, як його місця знаходження в нормах Особливої частини КК України, так і змістовних характеристик його ознак, з урахуванням:

1) дійсного змісту безпосереднього об'єкта цього правопорушення і, як результат, суспільної значимість тих цінностей, яким це діяння спричиняє шкоду або створює загрозу її спричинення,

2) доцільності існуючого нормативного змісту предмету аналізованого правопорушення в ч. 1 ст. 201² та в п.1 примітки до цієї статті КК України з урахуванням приписів спеціального регулятивного законодавства,

3) відповідності нормативно визначеного змісту діяння, як елементу об'єктивної сторони складу правопорушення, передбаченого в ч. 1 ст. 201² КК України, меті ефективності застосування цієї норми;

4) доцільності існування в складі цього правопорушення таких криміноутворюючих ознак як: «з метою отримання прибутку» та «вчинені у значному розмірі».

Щодо змісту безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201² КК України

Згідно з ст.3 Господарського кодексу України від 16.01.200 р. (далі ГК України): ч. 1 «1. Під господарською діяльністю у цьому Кодексі розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.», ч. 2 «2. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність)» [2].

Наведений текст норм ГК України встановлює, що одним із можливих проявів господарської діяльності є реалізація продукції, а характерною рисою підприємницької діяльності, як різновиду господарської діяльності, є мета отримання прибутку. Імовірно саме ці характеристики підприємницької діяльності в поєднанні з реально

виявленими фактами продажу речей, які мають правовий статус гуманітарної допомоги, обумовили те, що законодавець розмістив аналізовану норму в розділі VII Особливої частини КК України, очевидно вбачаючи певні подібні ознаки основного безпосереднього об'єкта діяння, передбаченого в ст. 201² КК України, зі сферою господарської діяльності.

Разом з тим, така асоціація з господарською діяльністю, виглядає непереконливо оскільки, встановлюючи кримінальну відповідальність в нормах розділу VII Особливої частини КК України законодавець поставив під кримінально-правову охорону встановлений порядок здійснення господарської діяльності. Однак у випадку з незаконним розпорядженням гуманітарною допомогою мова може йти лише про те, що використання інфраструктури, яка використовується в рамках законної господарської діяльності, полегшує незаконний збут та використання гуманітарної допомоги. Але найбільша шкода незаконним розпорядженням гуманітарною допомогою, навіть тим, яке здійснюється у торгівельній мережі, завдається не господарській діяльності, така протиправна діяльність спричиняє шкоду значно важливішим інтересам, зокрема: – знижує оцінку громадянами ефективності і прозорості діяльності владних інституцій усіх рівнів і предметної юрисдикції, від органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів до органів політичного керівництва державою, тим більше в умовах воєнного стану, коли гуманітарна допомога часто стає засобом рятування життя та здоров'я людини, – зневірює в здатності державних інституцій до підтримання правопорядку, – підриває моральні засади існування суспільства, – залежно від призначення предметів гуманітарної допомоги і їх кількості (саме кількості, а не вартості), незаконне і не за призначенням їх використання може обумовити й наслідки співставні з масштабами загрози національній безпеці.

Щодо предмету правопорушення, передбаченого в ст. 201² КК України

Буквальний зміст диспозиції ч. 1 ст. 201² КК України виділяє три види явищ, які є предметом цього правопорушення, нагадаємо: «*товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги*». Отже, предметом правопорушення може бути: а) предмет гуманітарної допомоги, б) благодійна жертва, в) безоплатна допомога. При цьому, в п. 1 примітки до ст. 201² КК України вказано: «*1. Під гуманітарною допомогою, благодійними жертвами та безоплатною допомогою слід розуміти поняття, визначені Законом України «Про гуманітарну допомогу» та Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».*».

Поняття «гуманітарної допомоги» та «безоплатної допомоги» визначені в ст.1 Закону України «Про гуманітарну допомогу», де вказано:

– «*гуманітарна допомога – цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, ...*»,

– «*безоплатна допомога (пересилка, виконання робіт, надання послуг) – надання гуманітарної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій донорам*».

Визначення «благодійної жертви» міститься в ч. 1 ст. 6 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійну жертву»: «*1. Благодійною жертвою визнається безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності, відповідно до цього Закону*».

Співставлення змісту наведених визначень трьох понять дозволяє відмітити, що поняття «гуманітарної допомоги» є найбільш широким за змістом і включає інші два: «благодійну жертву» та «безоплатну допомогу», тому з точки зору забезпечення однозначності змісту і лаконічності тексту закону про кримінальну відповідальність доцільно в тексті диспозиції обмежитися лише вказівкою на «гуманітарну допомогу». Тим більше, що характеристика усіх трьох форм прояву предмету досліджуваного правопорушення зводиться до універсального показника – вартість, яка дорівнює певній кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ).

Припис щодо розрахунку одного НМДГ міститься в Податковому кодексі України від 02.12.2010 р.[3] (далі – ПК України). Так, згідно з п. 5 підрозділу 1 Розділу XX ПК України: «*5. Якщо норми інших законів містять посилення на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року.*», у свою чергу в підпункті 169.1.1 пункту 169 ст.169 ПК України вказано: «*169.1. Перелік податкових соціальних пільг: ... 169.1.1. у розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку;*». Згідно з ст. 7 Закону України «Про

Державний бюджет України на 2022 рік» розмір одного прожиткового мінімуму для однієї працездатної особи станом на 01.01.2022 року становить 2481 грн [4].

Отже, розмір одного НМДГ для кваліфікації кримінальних правопорушень у 2022 році становить 1240 грн. та 50 коп., а, відповідно, грошовий еквівалент ознак розмірів вчинення діяння у складах правопорушення, передбачених в ст. 201² КК України, незалежно від конкретної форми прояву предмету правопорушення, такий:

– ч. 1 – «вчинення у значному розмірі»: 350*1240,50 грн. = 434 175 грн.

– ч. 2 – «вчинення у великому розмірі»: 1000*1240,50 грн. = 1 240 500 грн.

– ч. 3 – «в особливо великому розмірі»: 3000*1240,50 грн. = 3 720 500 грн.

Щодо змісту діяння, як елементу об'єктивної сторони складу правопорушення, передбаченого в ч. 1 ст. 201² КК України

Діяння, як елемент об'єктивної сторони складу правопорушення, передбаченого в ч. 1 ст. 201² КК України, позначене формулюваннями: «продаж», «використання», «укладання інших правочинів щодо розпорядження».

Кожне з цих формулювань має свій зміст, який обумовлює можливості застосування норми, її ефективність в протидії відповідному антисоціальному явищу, однак не усі з використаних законодавцем формулювань здатні задовольнити вказані вимоги.

Так, термін «продаж» цілком очевидно має два значення оскільки позначає:

1) діяння у формі пропозиції продати певну річ, незалежно від того чи цю річ хтось купив, тобто процес продажу, а також

2) результат продажу, тобто факт відчуження речі продавцем з обов'язковим моментом переходу речі у власність покупця.

Однак, для досягнення мети ефективності застосування цієї норми, така варіативність змістовних значень термінології гарантовано обумовить різні підходи в кваліфікації правозастосовними органами і довгий шлях до пошуку позиції вищою судовою інстанцією, яка змушена буде визначитися, чи це діяння слід вважати закінченим з моменту виставлення для продажу чи з моменту придбання покупцем речі, яку до цього виставили на продаж?

При цьому однозначної відповіді на окреслене питання не дає і зміст п.2 примітки до ст. 201² КК України, де визначено ознаки діяння, а саме: «2. Дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у значному розмірі, якщо загальна вартість такої гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги у треста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян;...». Цей припис, дозволяє зробити висновок, що наведені варіанти тлумачення

поняття «продаж» не залежать від вартості предметів гуманітарної допомоги.

Отже, в ч. 1 ст. 201² КК України термін «продаж» доцільно замінити на термін, який є типовим для норм КК України і має точний зміст. До того ж термін «продаж» позначає лише одну з можливих форм – відплатного відчуження, тому нову термінологію слід обрати таку, яка охопить максимально можливий перелік як відплатних, так і безоплатних форм відчуження, такі завдання можуть бути виконані з допомогою терміну «збут». Застосування цього терміну дозволить відмовитися й від зайвого, в такому випадку, формулювання «укладання інших правочинів щодо розпорядження», яке вжите законодавцем у чинній редакції ч. 1 аналізованої статті, оскільки термін «збут» охоплює усі форми розпорядження певним предметом, незалежно від змісту способів відчуження: продаж, обмін, дарування тощо, а специфіку форм розпорядження, необхідну для ширшого застосування ст. 201² КК України, забезпечить подальше використання терміну «використання» на позначення в диспозиції ч.1 аналізованої статті певного типу діяння, альтернативного до збуту.

Щодо мети «отримання прибутку», про яку йдеться в ч. 1 ст. 201² КК України

Законодавчий припис в ч. 1 ст. 201² КК України про вчинення цих дій «з метою отримання прибутку» робить цю мету обов'язковою ознакою як основного (ч. 1), так і кваліфікованих складів (ч. 2 і ч. 3) цього кримінального правопорушення. Разом з тим, як мінімум, можна поставити питання, а чи можливе незаконне розпорядження (наприклад, безоплатне відчуження) гуманітарною допомогою без мети отримання прибутку. Позитивна відповідь на це запитання виглядає цілком виправданою, однак через законодавчу вказівку на мету отримання прибутку, вчинення тих самих дій без мети отримання прибутку не буде утворювати складу правопорушення, передбаченого в ч. 1 ст. 201² КК України.

Крім того, не варто забувати, що термін «прибуток», як правило, використовується на позначення певного законного економічного явища, а саме різниці між валовими витратами і валовим доходом. Наприклад, в ч. 1 ст. 142 ГК України вказано: «1. Прибуток (доход) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань.», тому використання цього терміну на позначення ознаки аналізованого складу правопорушення: а) підкреслює невикористання вузький зміст криміналізованого діяння, оскільки все, що не підпадає під таку «мету отримання прибутку» залишається за межами кримінально-правової протидії, б) обумовлює необхідність

серйозної корекції криміналізованого діяння. При цьому таке звуження застосування стосується як основного, так кваліфікованого та особливо кваліфікованого складів, тобто навіть у випадку вчинення «торгівлі гуманітарною допомогою» під час воєнного стану відсутність мети саме тримання прибутку унеможливить застосування ст. 201² КК України.

Щодо криміноутворюючої ознаки «вчинення у значному розмірі», яку передбачено в ч. 1 ст. 201² КК України

Подібний законодавчий підхід зустрічається і в багатьох інших статтях Особливої частини КК України, де саме по собі криміналізоване діяння, як елемент об'єктивної сторони складу правопорушення, не наділене достатнім ступенем суспільної небезпеки. В таких ситуаціях об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення містить додаткову ознаку, яка обтяжує діяння, наприклад:

а) певні наслідки спричинені таким діянням:

– матеріальна шкода – ч. 1 ст. 194 КК України: «1. Умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах, ...»;

– неотримання належного – ч. 1 ст. 212 КК України: «1. Умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять в систему оподаткування, ... якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах, ...»;

– шкода здоров'ю людини – ч. 1 ст. 286 КК України: «1. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, що спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження, ...»;

б) вказівка на погрозу застосування або реальне застосування насильства або погроз пошкодження чи знищення майна:

– ч. 1 ст. 189 КК України: «1. Вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці (вимагання)...»;

– ч. 1 ст. 206 КК України: «1. Протидія законній господарській діяльності, тобто неправна вимога припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду ... поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна ...»;

в) однотипна з ч. 1 ст. 201² КК України вказівка на масштаб вчинення діяння з визначенням змісту вчинення через розмір предмету правопорушення:

– ч. 1 ст. 203¹ КК України: «1. Незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація та переміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва, якщо ці дії вчинені у значних розмірах, ...»;

– ч. 1 ст. 240 КК України: «1. Порушення встановлених правил охорони надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, а також незаконне видобування корисних копалин місцевого значення у **значному розмірі**...»;

– ч. 2 ст. 240¹ КК України: «2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або у **значних розмірах**, або на територіях чи об'єктах природно-заповідного фонду...».

У наведених прикладах включення законодавцем до складу правопорушення ознаки, яка підвищує ступінь суспільної небезпечності, не викликає заперечень оскільки діяння, як елемент об'єктивної сторони складів цих правопорушень, без урахування наведених ознак, може бути оцінене як малозначне.

Імовірно подібною була й оцінка законодавцем дій, визначених в ч.1 ст. 201² КК України, оскільки усі частини цієї статті містять, крім опису способу вчинення діяння, вказівку на типове для норм Особливої частини КК України додаткову ознаку, яка виступає криміноутворюючою і стосується як діяння, так й інших елементів складу правопорушення: – «вчинені у значних розмірах» (ч. 1), – «вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або у великому розмірі» (ч. 2), – «вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, або під час надзвичайного або воєнного стану» (ч. 3).

Вказані обставини зустрічаються в багатьох статтях Особливої частини КК України в якості ознак кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів правопорушень, однак специфіка формулювання диспозиції в усіх частинах ст. 201² КК України, змушує глибше проаналізувати можливі моделі кваліфікованого та особливо кваліфікованого складів досліджуваного правопорушення. Різноманіття варіантів тлумачення змісту ознак вказаних складів аналізованого правопорушення обумовлюється вже традиційно проблемними словосполученнями, які вживаються в аналізованій нами статті та в багатьох інших статтях Особливої частини КК України: «ті самі дії...» (ч. 2 ст. 201² КК України), «дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті...» (ч. 3 ст. 201² КК України) з метою мінімізації обсягу тексту в диспозиції норми при описі частини ознак кваліфікованого і особливо кваліфікованого складів правопорушення.

Використання в нормативному приписі такого типу вказівок на ознаки основного складу при формулюванні кваліфікованого та особливо ква-

ліфікованого складів правопорушення законо- мірно ставить питання про набір ознак основного складу відповідного кримінального правопору- шення, які повинні бути обов'язковими ознаками його кваліфікованого та особливо кваліфікова- ного складів. Для прикладу, загальноприйнятий в науці кримінального права України системний спосіб тлумачення норм КК України, як зазнача- ють О.О. Дудоров та М.І Хавронюк, передбачає, що «для з'ясування змісту словосполучення «те саме діяння», передбаченого у ч.2 тієї чи іншої статті, треба звернутися до диспозиції ч.1 цієї самої статті» [5, с. 96].

Напевне найбільш яскравим прикладом подібного предмету наукових дискусій і право- застосовних проблем є співвідношення пере- ліку ознак основного та кваліфікованого скла- дів правопорушення, передбаченого в ст. 194 КК України. Зокрема, можна навести два прямо протилежних наукових підходи щодо того чи є обов'язковою ознака «заподіяння шкоди у великих розмірах», передбачена в ч. 1 ст. 194 КК України, для кваліфікованого складу цього правопорушення, передбаченого в ч. 2 ст. 194 КК України, якщо має місце його вчинення загаль- нонебезпечним способом.

Для прикладу, О.Ю. Татаров та І.Б. Газдай- ка-Василишин, стверджують, що: «чинний КК передбачає кримінальну відповідальність лише за таке умисне знищення або пошкодження майна, яким спричинено шкоду у великих роз- мірах ... У випадку, коли така шкода не спри- чинена, немає підстав говорити про закінчений склад злочину, передбаченого ст. 194 КК, неза- лежно від способу його вчинення.» [6, с. 656].

Подібний підхід висловив і О.О. Дудоров, який зазначив: «в чинному КК України слово «діяння» вживається понад 200 разів, і в жодному з них воно не вживається для характеристики однієї з ознак об'єктивної сторони, тобто дії чи безді- яльності. В усіх випадках, як свідчить аналіз норм Особливої частини КК України, за допомогою цього терміна визначається поняття злочину, що охоплює всі ознаки, притаманні певному злочину, тобто цей термін вживається як синонім терміна «злочин». Розуміння ж терміна «діяння» як харак- теристики однієї з ознак об'єктивної сторони, тобто дії чи бездіяльності, є суто доктринальним і використовується для більш зручного аналізу об'єктивних ознак того чи іншого складу злочину. Як бачимо, словосполучення «те саме діяння» у контексті кваліфікації вчиненого за ст. 194 КК України потребує не буквального, а систем- ного тлумачення. З урахуванням викладеного вважаємо, що обов'язковою ознакою складу зло- чину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК, є наявність суспільно небезпечних наслідків у виді заподі- яння шкоди у великих розмірах» [7, с. 818].

Прямо протилежну позицію висловили О.К. Марін та І. Сен, які зазначали, що склад злочину «умисне знищення або пошкодження

чужого майна», вчинений загальнонебезпечним способом або, який спричинив загибель людей чи інші тяжкі наслідки, не передбачає існування суспільно небезпечного наслідку у формі спри- чинення шкоди у великому розмірі [8, с. 111].

Слід відмітити, що обидва підходи вченими належно обґрунтовані як з позицій теорії крими- нального права, так і практики його застосування, однак в сучасному кримінальному праві загаль- ноприйнятим став другий підхід, який підтримали О. Марін та І. Сен. При чому, цей підхід отримав подальше застосування з боку Великої Палати Верховного Суду для розв'язання подібної про- блеми співвідношення основного і кваліфікованого складів злочину, передбаченого в ст. 365 КК Укра- їни, де конструкція основного складу злочину в ч. 1 ст. 365 КК України включає як обов'язкову ознаку наслідок у формі «завдання істотної шкоди», а диспозицію ч. 2 ст. 365 КК України сформульо- вано так само з допомогою словосполучення «2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, ...» і безпосередньо в диспозиції цієї норми про наслідок у формі «завдання істотної шкоди» не вказано. Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду **від 5 грудня 2018 року у справі № 301/2178/13-к, провадження № 13-57 кс 18**, вказано: «Об'єктивна сторона злочину, перед- баченого частиною другою статті 365 Крими- нального кодексу України, вичерпується діями, які явно виходять за межі наданих працівнику правоохоронного органу прав чи повноважень і містять принаймні одну з ознак: супрово- джуються насильством або погрозою засто- сування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпі- лого, діями, за відсутності ознак катування. Заподіяння наслідків у вигляді істотної шкоди в розумінні пункту 3 примітки до статті 364 КК України не є обов'язковою умовою для ква- ліфікації дій за частиною другою статті 365 КК України» [9].

Керуючись п. 1 ч. 2 ст. 45 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Велика Палата Верховного Суду: «1) у визначених законом випадках здійснює перегляд судових рішень у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права;», а відповідно до ч. 5 ст. 13 вказаного Закону: «5. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановях Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльно- сті нормативно-правовий акт, що містить відпо- відну норму права» [10], отже ця правозасто- совна позиція не підлягає перегляду.

Однакові підходи до вирішення співвідношення основного і кваліфікованого складів злочинів, передбачених статтями 194 та 365 КК України, обумовлені однаковістю конструкції об'єктивної сторони складів цих злочинів, а саме:

а) в обох випадках основний склад злочину містить наслідок як обов'язкову ознаку у формі матеріальної шкоди, а кваліфікований склад може утворюватися з допомогою різних ознак, які не є наслідком, або є наслідком іншого виду;

б) диспозиція частини другої сформульована за допомогою однотипного словосполучення: «2. Те саме діяння...» – ч. 2 ст. 194 КК України, «2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті...» – ч. 2 ст. 365 КК України, відповідно «специфічний» підхід до тлумачення такого формулювання дозволив звести його зміст лише до діяння як елемента об'єктивної сторони складу правопорушення, передбаченого в частині першій статей 194 та 365 КК України.

Необхідні умови для такого тлумачення терміну «діяння» у вказаних статтях, з одного боку, створила загальноприйнята доктринальна позиція щодо структури складу кримінального правопорушення, яка передбачає, що діяння та наслідок цього діяння становлять собою окремі елементи об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. З іншого боку, такому тлумаченню сприяв сам законодавець, який в КК України з допомогою цього терміну позначив як увесь склад правопорушення, наприклад, в ч. 1 ст. 2 КК України: «1. Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом.», так і окремий елемент об'єктивної сторони складу будь-якого кримінального правопорушення, оскільки в ч. 3 ст. 4 КК України вказано: «3. Часом вчинення кримінального правопорушення визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності.», а момент настання наслідків діяння, згідно із загальноприйнятим науковим та правозастосовним підходами, не змінює моменту вчинення кримінального правопорушення.

Таким чином, Верховний Суд впроваджуючи правозастосовний підхід до тлумачення змісту формулювань: «Те саме діяння» і «Дії, передбачені частиною першою» вжитих в диспозиції частини другої ст. 194 та ст. 365 КК України, Верховний Суд створив, по суті, два правила: 1) наслідок, як самостійна і обов'язкова ознака основного складу правопорушення, не охоплюється поняттям «Те саме діяння» і «Дії, передбачені частиною першою» з допомогою яких формулюється зміст кваліфікованого і особливо кваліфікованого складів того самого правопорушення, 2) наслідок, передбачений в основному складі як обов'язкова ознака, замінюється однією з інших ознак, передбачених в ч. 2 або ч. 3 відповідної статті: загально небезпечний спосіб вчинення, застосування насильства, застосування зброї тощо.

Разом з тим, ситуація співвідношення між основним, кваліфікованим та особливо квалі-

фікованим складами правопорушення, передбаченими в частинах першій, другій та третій статті 201² КК України, є суттєво іншою.

Так, в диспозиціях частин 2 і 3 статті 201² КК України використані формулювання: «Ті самі дії» (ч. 2), «Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті» (ч. 3), які, застосовуючи за аналогією вказану вище позицію Великої Палати Верховного Суду, не включають наслідку як окремої ознаки (елементу) об'єктивної сторони, однак і зміст передбаченого в ч. 1 ст. 201² КК України основного складу правопорушення не містить такої ознаки (елементу) як наслідок, оскільки ознака «вчинені у значному розмірі» стосується не наслідків, а масштабів вчинення діяння як самостійного елемента складу цього правопорушення. Нагадаємо, що за підходом Великої Палати Верховного Суду саме «Заподіяння наслідків у вигляді істотної шкоди в розумінні пункту 3 примітки до статті 364 КК України не є обов'язковою умовою для кваліфікації дій за частиною другою статті 365 КК України» [9], тому усі інші ознаки основного складу правопорушення охоплюються формулюваннями: «Ті самі дії» (ч. 2), «Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті» (ч. 3) вжитими в ст. 201² КК України.

Звідси закономірно постає питання про обов'язковість ознаки «вчинення у значному розмірі» в складах правопорушення, що передбачені в частинах 2 і 3 статті 201² КК України, за умови, що діяння поєднується з будь-якою іншою ознакою кваліфікованого чи особливо кваліфікованого складу цього правопорушення.

Доповнення ч. 1 ст. 201² КК України вказівкою на «вчинення у значному розмірі» демонструє законодавчу низьку оцінку ступеня суспільної небезпеки діяння, криміналізованого у цій нормі, і це накладає свій відбиток на зміст усіх варіантів можливого вчинення кваліфікованого і особливо кваліфікованого складів правопорушення.

Найпростішу ситуацію, яка може бути кваліфікована за ознакою «вчинення повторно» (ч. 2 ст. 201² КК України), утворюють два епізоди вчинення правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 201² КК України. Однак, якщо обстоювати позицію, що ознаки, передбачені в ч. 2 та ч. 3 ст. 201² КК України, можуть застосовуватися як альтернативі до ознаки «вчинення у значному розмірі», що передбачена в ч. 1 цієї статті, то вийде, що ознаку «вчинення повторно» можна інкримінувати й у випадку, коли, наприклад, перше діяння, містить усі ознаки основного складу правопорушення, а друге діяння не містить ознаки «вчинення у значних розмірах» натомість є фактично вчинення вдруге, відповідно ознака «вчинення повторно» підмінитиме собою ознаку основного складу «вчинення у значному розмірі». За цією самою логікою ознака основного складу «вчинення у значному розмірі» могла би бути замінена ознакою «вчинення за попередньою

групою осіб», «службовою особою з використанням службового становища» та «організованою групою», «під час надзвичайного або воєнного стану». Однак такий підхід суперечитиме не лише логічній схемі розташування складів правопорушення в різних частинах ст. 201² КК України з урахуванням ступеню їх суспільної небезпеки, а й змісту нормативних приписів цієї статті оскільки, як вже обґрунтовувалося нами вище, формулювання: «Ті самі дії» (ч. 2), «Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті» (ч. 3), навіть у випадку їх вузького тлумачення, застосованого Верховним Судом на прикладі ст. 194 та ст. 365 КК України, можуть не охоплювати лише наслідок як окрему ознаку (елемент) об'єктивної сторони основного складу правопорушення.

Слід відмітити, що дана проблема співвідношення ознак основного та кваліфікованого складів цього правопорушення, не має самостійного значення лише у випадках вчинення діяння «у великих розмірах» – ч. 2 ст. 201² та «в особливо великому розмірі» – ч. 3 ст. 201² КК України оскільки зміст обох цих ознак за розмірами поглинає ознаку «значного розміру», принаймні, підстави для такого висновку дає зміст п. 2 примітки до ст. 201² КК України, де усі вказані ознаки визначені як однотипні – визначені через вартість предмету правопорушення, і різняться лише розміром цієї вартості у грошовому еквіваленті.

Так, в п. 2 примітки до ст. 201² КК України вказано: «2. Дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у значному розмірі, якщо загальна вартість такої гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги у триста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; у великому розмірі ... у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; у особливо великому розмірі ... у три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

Відповідно до наведених нами вище розрахунків, грошовий еквівалент ознаки розмірів вчинення правопорушення, передбаченого в ст. 201² КК України, такий:

- «вчинення у значному розмірі»: $350 \cdot 1240,50 \text{ грн} = 434\,175 \text{ грн}$;
- «вчинення у великому розмірі»: $1000 \cdot 1240,50 \text{ грн} = 1\,240\,500 \text{ грн}$;
- «в особливо великому розмірі»: $3000 \cdot 1240,50 \text{ грн} = 3\,721\,500 \text{ грн}$.

Отже, для утворення ознаки «великі розміри» та «особливо великі розміри» необхідне кілька разове перевищення «значного розміру».

Таким чином, складі правопорушення, передбачені в ч. 2 та ч. 3 ст. 201² КК України, незалежно від специфіки кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак (крім ознак «вчинення у великих розмірах» та «вчинення в особ-

ливо великих розмірах») повинні включати дії «вчинені у значних розмірах», тобто мінімальна вартість предмету правопорушення повинна становити 434 175 грн, відповідно, випадки «торгівлі гуманітарною допомогою», де вартість предметів не досягає такого розміру, не можуть бути кваліфіковані за жодною з частин ст. 201² КК України.

При цьому, іронічність ситуації ще й в тому, що такі діяння не передбачені законодавцем і в Кодексі про адміністративні правопорушення України від 07.12.1984 р.[11] (далі – КУпАП), відповідно вони не тягнуть навіть адміністративної відповідальності. Хоча в багатьох випадках законодавець залежно від вартості предмету правопорушення диференціював відповідальність за однотипні діяння на кримінальну та адміністративну, наприклад, у випадку крадіжки: за ст. 51 КУпАП настає відповідальність, якщо вартість предмету крадіжки не перевищувала 0,2 НМДГ, тобто станом на 2022 рік – 248,1 грн, а крадіжка предметів вищої вартості тягне кримінальну відповідальність за ст. 185 КК України.

Особливої гостроти описана ситуація з мінімальним порогом кримінальної протиправності – «вчинення у значному розмірі», набуває у випадку з «торгівлею гуманітарною допомогою» вчиненою під час надзвичайного або воєнного стану.

Виходячи з мети якнайширшої кримінально-правової протидії «торгівлі гуманітарною допомогою» як антисоціальному явищу потрібно, щоб склад правопорушення, передбаченого в ч. 3 ст. 201² КК України, у формі «вчинення дії, передбаченої частиною першої цієї статті під час надзвичайного або воєнного стану» не включав як обов'язкову ознаку «вчинення у значному розмірі».

Теоретично можна припустити, що досягненню окресленої такої мети сприятиме напрацьований з часом судовими інституціями правозастосовний підхід подібний, до того, яким наразі визначено співвідношення між основним і кваліфікованим складами правопорушень, передбачених ст.194 та 365 КК України, який описаний вище. Інакше складається ситуація, коли «торгівля гуманітарною допомогою» під час воєнного стану не тягне ні кримінальної, ні адміністративної відповідальності, якщо вартість предметів такої «торгівлі» не досягає 434 175 грн. Однак, такий підхід до тлумачення змісту наведеного особливо кваліфікованого складу «торгівлі гуманітарною допомогою», як нами обґрунтовувалося вище, передбачає деяке ігнорування буквального змісту нормативних приписів ст. 201² КК України, де при визначенні ознак саме діяння, а не інших ознак складу цього правопорушення вказано: «вчинені у значному розмірі».

Єдиним юридично коректним способом вирішення описаної вище ситуації є законодавчі зміни чинної редакції статті 201² КК України,

а саме вилучення з диспозиції частини 1 ст. 201² КК України вказівки на «вчинення у значному розмірі». Крім того, враховуючи наведені нами вище аргументи, доцільно вилучити з диспозиції цієї норми і вказівку на «мету отримання прибутку», оскільки мета може бути різною і не повинна впливати на кримінальну відповідальність.

Реалізація пропонованих нами змін до ч. 1 ст. 201² КК України дозволить забезпечити належну кримінальну протиправність «торгівлі гуманітарною допомогою», відобразить дійсний ступінь суспільної небезпечності цього діяння, незалежно від масштабів його вчинення, та створить умови для однозначного розуміння змісту діяння в ч. 2 та ч. 3 ст. 201² КК України і забезпечить підвищену відповідальність за «торгівлю гуманітарною допомогою під час надзвичайно або воєнного стану» незалежно від вартості предмету такого правопорушення.

Додатково аргументуючи такі пропозиції змін до нової норми КК України, звертаємо увагу, що в статтях Особливої частини КК України є значна частина діянь, які криміналізовані законодавцем без урахування шкоди, яку вони можуть спричинити прямо чи опосередковано, без вказівки на способи і обсяги вчинення, тобто без будь-яких обтяжуючих обставин, наприклад:

– ч. 1 ст. 199 КК України: «1. *Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту, а також збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного податку, голографічних захисних елементів, підробленої національної валюти України у виді банкнот чи металевих монет, іноземної валюти, державних цінних паперів, що існують у паперовій формі чи білетів державної лотереї –...*»;

– ч. 1 ст. 201 КК України: «1. *Контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації...*»;

– ч. 1 ст. 204 КК України: «1. *Незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв, пива, тютюнових виробів, тютюну, промислових замінників тютюну, пального або інших підакцизних товарів...*»;

– ч. 1 ст. 209 КК України: «1. *Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому*

числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом...»;

– ч. 1 ст. 366 КК України: «1. *Складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів...» тощо.*

Звичайно законодавець, приймаючи рішення про криміналізацію певного діяння, враховує поширеність діяння, його суспільну небезпечність, оцінює спрямованість на певні цінності, тому рішення про криміналізацію вказаних вище діянь без типових обтяжуючих обставин слід сприймати як виправдане. Однак, у випадку з криміналізацією діяння в ч. 1 ст. 201² КК України, належне врахування вказаних характеристик діяння слід поставити під сумнів, оскільки цілком очевидно, що ступінь суспільної небезпечності діяння, передбаченого в ч. 1 ст. 201² КК України, не є нижчим ніж у наведеного вище переліку діянь, а в окремих випадках є явно вищим. Наприклад, вищий ніж у діянь, передбачених в ч. 1 ст. 204 КК України, які є другорядними, спрямованими на обмеження обігу раніше незаконно створеного підакцизного товару, при цьому сам підакцизний товар, про який йдеться в ч. 1 ст. 204 КК України, не становить жодної небезпеки для здоров'я людини.

Проведене дослідження дозволяє запропонувати такі зміни до КК України:

1) з метою приведення аналізованої кримінально-правової заборони у відповідність до потреб протидії «торгівлі гуманітарною допомогою», назву статті з цієї нормою та її частину першу необхідно викласти в такій редакції:

«Стаття. Незаконний збут або використання гуманітарної допомоги
1. *Незаконний збут або незаконне використання гуманітарної допомоги, –...*».

При цьому, санкцію частини першої та увесь зміст частини другої і третьої статті 201² КК України можна залишити в чинній редакційній, оскільки, в разі внесення пропонованих нами змін, утвориться коректне співвідношення змісту між основним, кваліфікованим та особливо кваліфікованим складами цього правопорушення, де сам факт «торгівлі гуманітарною допомогою», без будь-яких обтяжуючих ознак, тягнучиме відповідальність за ч. 1 ст. 201² КК України, а «торгівля гуманітарною допомогою» під час надзвичайного або воєнного стану, тягнучиме підвищену кримінальну відповідальність за

ч. 3 ст. 201² КК України незалежно від розмірів вчиненого діяння;

2) з урахуванням дійсного змісту безпосереднього об'єкту «торгівлі гуманітарною допомогою» норму, яка його передбачає, слід вилучити з розділу VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» і, натомість, виклавши у пропоно-

ваній нами редакції, перемістити в розділ XII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності», наприклад, під номером 295¹, оскільки зміст родового об'єкту, передбачених в цьому розділі КК України правопорушень, буде точно охоплювати зміст безпосереднього об'єкту «торгівлі гуманітарною допомогою».

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги: Закон України від 24.03.2022 р. № 2155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#n5>
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
4. Про Державний бюджет на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 р. № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>
5. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с. С. 96.
6. Татаров О. Ю., Газдайка-Василишин І. Б. Умисне знищення або пошкодження майна, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом: проблеми кваліфікації. *Актуальні проблеми держави і права*. 13.11.2012. Випуск 65. Вичитка № 2. С. 650–659. С. 656. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6362/Tatarov%2c%20Gazdayka-Vasylyshyn%20umusne.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
7. Дудоров О. О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2017. 872 с. С. 818.
8. Marin O., Sen I. Legal construction “The same act” in criminal law of Ukraine. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2017. Вип. 65. С. 101–114. С. 111. URL: [file:///Users/m/Downloads/7891-15665-1-PB%20\(1\).pdf](file:///Users/m/Downloads/7891-15665-1-PB%20(1).pdf)
9. Постанова Великої палати Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справі № 301/2178/13-к, провадження № 13-57 кс 18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80918810>
10. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
11. Кодекс про адміністративні правопорушення України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>